

ΑΛΦΑ ΒΗΤΑΡΙ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛ ΛΗΝΑ

Κείμενα επίκαιρης
έλληνικής αυτοσυνειδησίας

ΑΝΘΟΛΟΓΗΣΗ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ

ΝΕΑ, ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται από τις διατάξεις τής ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και από τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως ή άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά όποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και έν γενέει άναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, άναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και ή έν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Έκδόσεις Πατάκη

Άλφαβητάρι του Νεοέλληνα:

Κείμενα επίκαιρης ελληνικής αὐτοσυνειδησίας

Άνθολόγηση: Χρῆστος Γιανναράς

Διορθώσεις: Έλεάννα Λαμπάκη, Θανάσης Κοκολόγος

Σελιδοποίηση: Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

Μακέτα εξωφύλλου: Βασιλική Καρμίρη

Copyright® για τήν άνθολόγηση, Χρῆστος Γιανναράς
και Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Έκδόσεις Πατάκη), 2019

Πρώτη έκδοση από τις Έκδόσεις Πατάκη

(με ISBN 978-960-378-533-0), Άθήνα, 2000

Νέα, εμπλουτισμένη έκδοση από τις Έκδόσεις Πατάκη,

Άθήνα, Όκτώβριος 2020

ΚΕΤ Γ675 ΚΕΠ 785/20

ISBN 978-960-16-8508-3

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 570 09
ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 23 10.70.63.54, 23 10.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

<i>Πρόλογος στην πρώτη έκδοση</i>	... 9
<i>Πρόλογος στη νέα έκδοση</i>	... 11
<i>Αυτεπίγνωση</i>	... 13
<i>Μνήμη</i>	...73
<i>Φρόνημα</i>	... 119
<i>Γλώσσα</i>	... 163
<i>Παιδεία</i>	... 185
<i>Τέχνη</i>	... 203
<i>Αυτοκριτική</i>	... 243
<i>Προοπτική</i>	... 311
<i>Στὸ βιβλίο ἀνθολογοῦνται</i>	... 331
<i>Εὐρετήριο</i>	... 351

Πρόλογος στην πρώτη έκδοση

Συγκέντρωσα στο βιβλίο αυτό αποσπάσματα γραφής νεοελλήνων συγγραφέων και δημιουργών, που όριοθετούν — πιστεύω — μιὰ σύγχρονη αναζήτηση νοήματος τῆς ἐλληνικότητας.

Δὲν εἶναι ἴσως ἡ ἐπιτυχέστερη καὶ σίγουρα ὄχι ἡ πληρέστερη δυνατὴ ἀνθολόγηση. Ἀποκλείστηκε συνειδητὰ ὡς κριτήριον μιὰ συνεπὴς (ἐπιστημονικὴ-φιλολογικὴ) ἀπογραφή σχετικῶν μὲ τὴν ἐλληνικότητα ἀπόψεων, ἢ κάποια «ἰδεολογικὴ» ὁμοιογένεια ἐκδοχῆς τῆς ἐλληνικότητας. Τὸ βιβλίο προσπαθεῖ νὰ ἐντοπίσει τὴν ἐπίγνωση τῆς ἐλληνικῆς ἰδιαιτερότητας (ταυτότητας τῶν Νεοελλήνων) ποὺ θὰ μπορούσε νὰ συναχθεῖ μέσα ἀπὸ διαφοροποιημένες, προσωπικὲς ὀπτικὲς γωνίες.

Μὲ ἄλλα λόγια, θὰ εὐχόμεον νὰ λειτουργήσῃ αὐτὴ ἡ ἀνθολόγηση πραγματικὰ σὰν ἓνα «ἀλφαθητάρι» (εὐχρηστο καὶ προσιτὸ ἐγχειρίδιον) γιὰ τὸν συλλαβισμό ἀπαντήσεων στὸ πολὺ ρεαλιστικὸ ἐρώτημα: ἂν ἔχει οὐσιαστικὸ θετικὸ ἀντίκρισμα στὴ ζωὴ τοῦ Νεοέλληνα σήμερα ἡ ἐλληνικὴ του καταγωγὴ, ἀντίκρισμα καθαρμένο ἀπὸ ρητορικοὺς ἐθνικισμοὺς καὶ ἐπιπόλαιες συναισθηματικὲς ἐμμονές. Ἄν τὸ νὰ ὀνομάζῃσαι Ἑλληνας μπορεῖ νὰ ἀντιπροσωπεύει, στὴν ἀπτὴ καθημερινότητα καὶ στὸν προσωπικό μας βίον, κάποια ξεχωριστὴ δυνατότητα ἢ ἰδιαίτερο πλοῦτο ποιότητας ζωῆς.

Ἰπάρχει δυσαρέσκεια (αὐτομεμφία πολλή) γιὰ τὴ σύγχρονη (ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴ) πραγματικότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὰ ἀποσπάσματα ποὺ ἐδῶ ἀνθολογοῦνται. Προσφέρεται νὰ διαβαστεῖ αὐτὴ ἡ δυσαρέσκεια ὅπως διαβάζεται τὸ ἀρνητικὸ μιᾶς φωτογραφίας: σὰν ἀντεστραμμένο ἀποτύπωμα ζωντανοῦ ἀκόμα ὄραματος ἢ νοήματος τῆς ἐλληνικότητας. Ἄν τὸ ὄραμα ἢ νόημα εἶναι πραγματικὰ ζωντανὸ (καὶ ὄχι ρομαντικὴ οὐτοπία), εἶναι καὶ μέτρο ἢ μίτος ἐπανεύρεσης μιᾶς ἐνεργητικῆς ἐλληνικότητας. Δηλαδή ἐπίκαιρης πρότασης γιὰ τὰ οὐσιώδη τῆς ζωῆς, ποὺ θὰ ἀποδείχεται πρόταση ἐλληνικὴ (ὅπως πάντοτε μέσα στοὺς αἰῶνες) ἂν ἐνδιαφέρει πανανθρώπινα.

Χρῆστος Γιανναρᾶς

Ὀκτώβριος 1999

Πρόλογος στὴ νέα ἔκδοση

Τὸ Ἀλφαβητάρι τοῦ Νεοέλληνα ὀφείλει στὶς Ἐκδόσεις Πατάκη μιὰ πρώτη διαδρομὴ, εἴκοσι δύο χρόνων, στὴν ἑλληνικὴ βιβλιαγορά. Μὲ τὶς δώδεκα ἐπανεκτυπώσεις του ἀπέδειξε ὅτι ἀντέχει, δηλαδὴ ἐνδιαφέρει.

Ἔτσι ἐνίσχυσε τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἀνθολόγου νὰ τὸ πλουτίσει μὲ θησαυρίσματα. Σίγουρα, γιὰ τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία, τίποτα δὲν εἶναι πολυτιμότερο ἀπὸ τὴ διάσωση τῆς ετερότητάς της, τῆς μοναδικότητάς τοῦ τρόπου ἢ πολιτισμοῦ της, ἀποθησαυρισμένου στὴ γραφὴ.

Μετέχει ἓνας λαὸς ἐνεργὰ στὴν Ἱστορία, μόνο ὅταν κομίζει «νόημα» γιὰ τὰ καίρια καὶ οὐσιώδη τῆς ὑπαρξῆς καὶ συνύπαρξῆς τῶν ἀνθρώπων. Στὸν συλλαβισμό αὐτοῦ τοῦ «νοήματος» θέλει νὰ συντρέξει καὶ ἡ ἐκφρασμένη πείρα ποὺ ἐδῶ ἀνθολογεῖται.

Χρῆστος Γιανναρᾶς

Ἰούνιος 2020

Αὐτεπίγνωση

Γιώργος Σεφέρης

Ἀνήκω σὲ μιὰ χώρα μικρή. Ἕνα πέτρινο ἀκρωτήριο στὴ Μεσόγειο, ποὺ δὲν ἔχει ἄλλο ἀγαθὸ παρὰ τὸν ἀγώνα τοῦ λαοῦ του, τὴ θάλασσα καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Εἶναι μικρὸς ὁ τόπος μας, ἀλλὰ ἡ παράδοσή του εἶναι τεράστια καὶ τὸ πράγμα ποὺ τὴ χαρακτηρίζει εἶναι ὅτι μᾶς παραδόθηκε χωρὶς διακοπή. Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἔπαψε ποτέ της νὰ μιλιέται. Δέχτηκε τὶς ἀλλοιώσεις ποὺ δέχεται καθεστὶ ζωντανό, ἀλλὰ δὲν παρουσιάζει κανένα χάσμα. Ἄλλο χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς παράδοσης εἶναι ἡ ἀγάπη της γιὰ τὴν ἀνθρωπιά· κανόνας της εἶναι ἡ δικαιοσύνη. Στὴν ἀρχαία τραγωδία, τὴν ὀργανωμένη μὲ τόση ἀκρίβεια, ὁ ἄνθρωπος ποὺ ξεπερνᾷ τὸ μέτρο πρέπει νὰ τιμωρηθεῖ ἀπὸ τὶς Ἑρινύες.

Ὁμιλία στὴ Στοκχόλμη, 1963.

Ὀδυσσέας Ἐλύτης

Ἡ Ἑλλάδα, στή σημερινή μορφή της, σαστίζει τὸν ἐπισκέπτη, τὸν κάνει νὰ χάνει τὸ δρόμο του. Πολὺ μικρὴ καὶ πολὺ μεγάλη συνάμα — ὄχι μόνο στὸ χρόνο ἀλλὰ καὶ στὸ χῶρο: Λίγα τετραγωνικὰ χιλιόμετρα ἔκτασης ὅπου χωροῦν ἑκατὸ καὶ πλέον ὑψηλὰ βουνά, χίλια καὶ πλέον μικρὰ ἢ μεγάλα νησιά. Κι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, μυριάδες χιλιόμετρα ἱστορίας, ὅπου ἡ δράση, μὲ τὰ ἴδια ἐπάνω-κάτω χαρακτηριστικά, ἐπαναλαμβάνεται καὶ συνοψίζεται μὲ τέσσερις ἢ πέντε μοναδικούς τύπους. Ἰπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ μιλοῦν ἴσαμε σήμερα τὴν ἴδια γλῶσσα — μοναδικὸ φαινόμενο σὲ ὅλο τὸ δυτικὸ κόσμο· καὶ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα, οἱ βράχοι, τὰ δέντρα, οἱ θάλασσες, ποὺ φλέγονται κάτω ἀπὸ τὸν ἴδιον ἥλιο καὶ κατοικοῦνται ἀπὸ τὶς ἴδιες ὑπερφυσικὲς δυνάμεις.

John Veltri, 1974.

Ἑλλη Σκοπετεία

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1833, λίγους μῆνες μετὰ τὴν ἄφιξή του στὴν Ἑλλάδα, ὁ Ὄθων ἐπιχειρεῖ τὴν «ἐκστρατεία» του στὴ Σμύρνη, προκαλώντας τὶς ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις τῶν Ἑλλήνων τῆς πόλης αὐτῆς. Τὸ 1834 ὁ Κωλέττης προτείνει νὰ μὴν ἀποκτήσει ἡ Ἑλλάδα ἐπίσημη πρωτεύουσα, ἀφοῦ ἡ πραγματικὴ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦταν ἡ Κωνσταντινούπολη. Στὸν πρῶτο ἐορτασμὸ τῆς 25ης Μαρτίου, τὸ 1838, κυριαρχεῖ τὸ σύνθημα: «στὴν Πόλη!». Στὴν εἴδηση τοῦ θανάτου τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ (1839), ὁ Ὄθων εἶναι ἕτοιμος νὰ πάει στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ νὰ στεφθεῖ αὐτοκράτορας, καὶ τὸν ἀποτρέπει μόλις (ισχυρίζεται ὁ Λεβίδης) τὸ ἐπιχείρημα ὅτι τὸ μοναδικὸ ἀτμόπλοιο τοῦ Βασιλείου βρισκόταν ὑπὸ ἐπισκευήν... «Ὅταν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐπρότεινε νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα οἰκόπεδον δι' οἰκοδομὴν πρεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Ὄθων ἠρνήθη, φοβούμενος μήπως, διὰ τῆς πράξεώς του ταύτης ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας ἐν Κωνσταντινουπόλει!».

Τὸ «πρότυπο βασίλειο» καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα, 1988.

Χαρίλαος Τρικούπης

Ἐθνικὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἰδέα εἶνε ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἑλληνικῆς χώρας καὶ ὁ καταρτισμὸς ἐνιαίου ἑλληνικοῦ κράτους περιλαμβάνοντος ἅπαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος... Οὐδεμίαν θὰ εἶχε ἔννοιαν ἡ ἀνίδρυσις βασιλείου, οἷα ἡ νῦν Ἑλλάς, ἂν δὲν ἐθεωρεῖτο αὕτη πυρὴν καὶ πρόδρομος τῆς ἐν τῷ πληρώματι τοῦ χρόνου συμπήξεως ἅπαντος τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν κράτει ἐλευθέρῳ.

Περὶ Χαριλάου Τρικούπη, τόμος ΙΔ'. Ἀνάλεκτα ἐκ δημοσιευμάτων (ἀπὸ Ὀκτωβρίου 1862 μέχρι Μαΐου 1884), 1912.

Νίκος Σβορώνος

Θεωρῶ ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς βρέθηκε σὲ τέτοιες ἀντικειμενικὲς καταστάσεις, ὥστε νὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους λαοὺς οἱ ὁποῖοι ἀπόκτησαν ἐθνικὴ συνείδηση, ἀκριβῶς, μέσα σὲ εὐρύτερα σύνολα καὶ σὲ ἀντιπαράθεση μὲ αὐτά. Κυρίως σὰν κατακτημένος λαός. Καὶ τὸ ὅτι διατήρησε τὴ γλῶσσα του, τὴν ἐθνικὴ του συνείδηση, γιὰ μένα τοῦτο εἶναι ἀντιστασιακὸ φαινόμενο. Μολονότι ἔδωσε στὸν ἑαυτό του τὸ ἐθνικὸ ὄνομα «Ρωμιός», δὲν νομίζω πὼς πίστεψε σοβαρὰ ὅτι ταυτίστηκε ἐθνικὰ μὲ τοὺς Ρωμαίους, ἀλλὰ μόνο πολιτικά. [...]

Δὲν θεωρῶ ἀντίσταση ἀπλῶς καὶ μόνο νὰ πάρεις τὰ ὄπλα, νὰ ἀνεβεῖς στὰ βουνά. Αὐτὸ εἶναι εὐκόλο πράγμα, σχετικά εὐκόλο. Τὸ πρόβλημα εἶναι νὰ μένεις αὐτὸ ποὺ εἶσαι, καὶ αὐτὸ βέβαια συνδυάζεται μὲ τὴν πολιτισμικὴ συνέχεια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὅταν κατακτῆθηκε ὁ ἑλληνικὸς λαός, εἴτε ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἀρχικὰ εἴτε ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, εἶχε ἐθνικὴ ἐνότητα καὶ συνείδηση τῆς ἐνότητος αὐτῆς. Ὑπῆρχε μιὰ λαϊκὴ ἐνότητα, μὲ τὴ γλῶσσα, μὲ τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα, καὶ εἶχε συνείδηση τῆς ταυτότητάς του αὐτῆς, ἡ ὁποία τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἀντισταθεῖ, νὰ ἀντισταθεῖ στὴν ἀπορρόφηση ἀπὸ ἄλλους λαοὺς οἱ ὁποῖοι ἦταν κατακτητὲς του.

Ἡ μέθοδος τῆς Ἱστορίας (συνέντευξη), 1988.

Ὀδυσσέας Ἐλύτης

Τὸ φῶς καὶ ἡ ἱστορία στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἓνα καὶ τὸ ἴδιο πράγμα. Μὲ τὴν ἔννοια ὅτι, σὲ ἔσχατη ἀνάλυση, τὸ ἓνα ἀναπαράγει τὸ ἄλλο, τὸ ἓνα ἐρμηνεύει καὶ δικαιώνει τὸ ἄλλο, ἀκόμη καὶ τὸ κενὸ ποὺ εἶναι τὸ μαῦρο, ἀφοῦ ἄλλο σκιόφως ἡ χώρα αὐτή, μὲ τὴν ἰσοτιμία τῶν ἠθικῶν καὶ φυσικῶν ἀξιῶν ποὺ προσφέρει, δὲ συμβαίνει νὰ γνωρίζει.

Ὁ γλύπτης Χρῆστος Καπράλος, 1974.

Γεώργιος Σκληρὸς

Ἡ θετικὴς ιδιότης τῆς φυλῆς μας, κατ' ἑμᾶς, εἶναι οἱ ἑξῆς: Μιὰ μεγάλη ζωτικότης καὶ ἀφάνταστη ἰκανότης στὴ βιοπάλη καὶ σὲ κάθε πραχτικὸ ζήτημα ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν κοινωνικὴ καριέρα τοῦ ἀτόμου.

Μιὰ μεγάλη εὐκίνησις πνεύματος καὶ εὐφυΐα σπάνια, ποὺ ἅμα χειραγωγηθοῦν καλὰ μποροῦν νὰ δώσουν ἐξαιρετὰ ἀποτελέσματα σὲ ὀρισμένο κύκλο δράσεως.

Μιὰ ἔμφυτη φιλοδοξία, φιλοτιμία καὶ τάση σὲ ἀνώτερη δράση, ποὺ ἅμα λάβουν μιὰ κατάλληλη παιδαγωγὴ μποροῦν νὰ ὀδηγήσουν σὲ μεγάλα ἔργα, ἐνῶ τώρα δυστυχῶς χάνονται σὲ κατώτερα πράγματα, ματαιοδόξου συνήθως φύσεως.

Μιὰ ἀρκετὰ μεγάλη πειθαρχία χαρακτῆρος, ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ ὅταν πρόκειται νὰ ἐπιτευχθῇ ἓνα πρόγραμμα ἀτομικῆς ἐπιτυχίας.

Μιὰ σπάνια λιτότης, νηφαλιότης καὶ ἐγκράτεια στὶς ὑλικὲς ἀπολαύσεις, οἱ ὁποῖες σπανίως μποροῦν νὰ καταστρέψουν τὸν Ἕλληνα καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ ἠθικὸ πρόγραμμα τῆς ζωῆς του, ὅπως συμβαίνει σὲ ἄλλους λαούς.

Ἐνα πνεῦμα νοικοκυρίστικο, μετρημένο καὶ οἰκονόμο, χωρὶς ἢ οἰκονομία νὰ φθάνη σὲ ρυπαρὰ φιλαργυρία καὶ νὰ μολύνῃ τὸ ἠθικὸ ἐγὼ τοῦ Ἕλληνος χάριν τῆς ὕλης.

Μια έμφυτη αξιοπρέπεια, τήρηση τῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῆς ἀτομικῆς τιμῆς καὶ μιὰ διαρκῆς φιλότιμη προσπάθεια νὰ μὴ κηλιδωθῆ ἠθικῶς τὸ ὄνομά του.

Οἱ ἀρετὲς αὐτὲς βέβαια εἶναι καλές, ἀλλὰ ὅλες σχεδὸν ἀτομικιστικὲς, περιορίζονται δηλαδὴ στὴν ἐξυπηρέτηση καὶ ἀνάδειξη τοῦ ἀτόμου καὶ τὸ πολὺ τῆς οἰκογενείας του. [...]

Μετὰ τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑποδούλωση τῆς φυλῆς μας στοὺς Τούρκους ἔγινε μιὰ μεγάλη ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴ μεταβολὴ στὸ ἑλληνικὸ ἔθνος. Ἐκτὸς ποὺ ἔχασε τὴν πολιτικὴ του ἀνεξαρτησία καὶ τὴν ἰκανότητα ἐπομένως νὰ ἐξελιχθῆ περαιτέρω ἐλεύθερα, ἔπαθε καὶ μιὰ σημαντικὴ ἀλλαγὴ στὴν κοινωνικὴ του σύσταση καὶ ὑπόσταση: Τὸ ἔθνος ἔχασε τὴν ἀριστοκρατία του. Οἱ μεγάλες ἀριστοκρατικὲς οἰκογένειες τοῦ Βυζαντίου σκορπίστηκαν δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Ἄλλες συγχωνεύθηκαν μὲ τὸν ἀλλόθρησκο κατακτητὴ, ἄλλες χαθῆκαν στὰ διάφορα ξένα κράτη.

*Τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.
Ἄλεξάνδρεια, 1919.*

Ἵτων Δραγούμης

Τὰ ἔθνη δὲν ἀξίζουσι μόνο μὲ τὸ νὰ μένουσι ἔθνη, ἀν δὲν εἶναι συνάμα καὶ ζύμη γιὰ τὴ δημιουργία πολιτισμῶν καὶ ξεχωριστῶν ἀνθρώπων.

Ὅλα τὰ ἔθνη δὲ βρίσκουσι τὸ προζύμι πὸν χρειάζεται γιὰ νὰ ζωντανέψουσι ἕνα πολιτισμὸ δικό τους. Μὰ οἱ Ἕλληνες, πὸν δὲ χάθηκα ποτὲ ὡς τώρα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς καὶ διατήρησα τὸ ἐγὼ τους τὸ ἐθνικὸ πάντα, ὅσο καὶ νὰ ἔσμιξα μὲ ἄλλες φυλές, οἱ Ἕλληνες, πὸν φάνηκα ἄξιοι νὰ δημιουργοῦν καταποδιαστὰ πολιτισμοὺς ἀπὸ τότε πὸν φανερώθηκα σὰν ἔθνος ἀνάμεσα στὰ ἔθνη, θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ ξαναδημιουργήσουσι ἕνα δικό τους καινούργιο πολιτισμὸ.

Τί ἐμποδίζει τοὺς Ἕλληνες τοὺς τωρινοὺς νὰ κουνηθοῦν σὰν ἔθνος καὶ νὰ δημιουργήσουσι; Αὐτὸ — ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι — πρέπει νὰ λείψη ἀπὸ τὴ μέση.

Ὅσοι ζωντανοί, 1911.

Ὀδυσσεύας Ἐλύτης

Στὴ γαλάζια λεκάνη τοῦ Αἰγαίου ποῦ ἐνώνει καὶ χωρίζει συνάμα τὶς τρεῖς ἱστορικὲς ἡπείρους, συντελέστηκαν ἀνεκαθεν οἱ πιὸ τολμηρὲς κι οἱ πιὸ γόνιμες συναντήσεις τοῦ πνεύματος. Ὁ Ἑλληνισμὸς, παρὼν πάντοτε στὰ χεῖλη τῆς λεκάνης αὐτῆς (καὶ τότε μονάχα ὄντας σὲ θέση νὰ ὀλοκληρῶνει τὸ νόημα τῆς ἀποστολῆς του μέσα στὸν κόσμον), γινόταν ὁ ἐνσυνείδητος λειτουργὸς μιᾶς ἀκατάπαυστης ἀφομοιωτικῆς ἐνέργειας, ποῦ μὲ ὑλικὸ παρμένο ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ καὶ τὴ Δύση ἐξακολουθητικὰ πλαστουργοῦσε πρότυπα πολιτισμοῦ, διάφορα καὶ στὴν οὐσία καὶ στὴ μορφὴ ἀπὸ κεῖνα ποῦ τοῦ εἶχαν χρησιμέψει γιὰ πρώτη ὕλη. Στὸν ὀμφαλὸ λοιπὸν τοῦ Αἰγαίου ἔβλεπε τὸ φῶς, ὄχι ἀπλᾶ καὶ μόνο ἡ ἰσορροπία δύο κόσμων, ἀλλὰ ἕνας τρίτος κόσμος, ἰσοδύναμος μὲ τοὺς δυὸ ἄλλους σὲ πρωτογένεια καὶ ἀλήθεια. Ὁ κόσμος αὐτὸς στὴν ἐξέλιξή του γνώρισε πολ-λὲς φάσεις. Ὅμως, γιὰ ἕνα μάτι ποῦ ξέρει νὰ βλέπει, ὅλες αὐτὲς οἱ φάσεις διαπερνοῦνται κατὰ βάθος ἀπὸ τὸ ἴδιο χαρακτηριστικὸ ρεῦμα ποῦ ζωοποιᾷ κινήθηκε σὲ ὅλες τὶς περιπετειώδεις ἀνελιξεις τῆς φυλῆς, καὶ σήμανε πάντοτε τὴν ὀρθὴ ἀντιστοιχία τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ κόσμου.

Οἱ εἰκονογραφίες τοῦ Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη, 1946.

Δημήτρης Πικιώνης

*Α*ρκεῖ νὰ στοχασθεῖ κανεῖς τὴ θέση ποὺ ἔχει ἡ κοίτη τῆς δικῆς μας ἐθνότητος ἀπάνω στὸν πλανήτη μας, γιὰ νὰ συμπεράνει τὴν προνομιακὴ μοῖρα της:

Κείμενη ἀνάμεσα σὲ τρεῖς ἠπείρους, ἀνάμεσα Ἐνατολῆς καὶ Δύσης, Βορρᾶ καὶ Νότου, εἰς τὴ διασταύρωση τῶν πνευματικῶν ρευμάτων ποὺ ἀνέκαθεν περνοῦσαν ἀπάνω-θέ της, ρόλος της προαιώνιος ἦτανε — καὶ εἶναι — νὰ συνθέτει τὰ πολυμιγῆ καὶ ἀντιθετικὰ στοιχεῖα, ποὺ τὰ ρεύματα τοῦτα τῆς ἔφερναν, σὲ μιὰν ἀρμονία δηλωτικὴ τῆς ἰδιαίτερῆς της προσωπικότητος. Καὶ βρίσκω πὼς ὅ,τι λέμε «Κάλλος» τῆς ἀρχαίας μορφῆς δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ σύνθεσις τούτῃ ποὺ ἐπετέλεσε ἡ Ἑλληνικὴ Τέχνη. Καὶ τὰ λόγια ποὺ ἀναφέρονται στὸ Δελφικὸ Ὑμνο — ποὺ «μέσα του, καίτοι μονόφωνο ξάνοιγε κανεῖς τὶς φωνές ὄλων τῶν λαῶν» — εἶναι δηλωτικὰ τῆς ἐνέργειας αὐτῆς. Στὸ Μεσαίωνα πάλι, μὲ τὴ βυζαντινὴ παράδοσι, ἐπιτελεῖται ὁ ἄθλος τῆς σύνθεσης τῶν ἐλληνορωμαϊκῶν στοιχείων μὲ τ' ἀνατολικά.

Ἡ οἰκουμενικότητις τούτῃ — προνόμιον ὄλων τῶν μεγάλων παραδόσεων τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου — λανθάνει μέσα στὴ λαϊκὴ μας παράδοσι. Δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν καθολικότητά της τούτῃ ποὺ πηγάζει ἡ ἀνεξάντλητη δύναμή της γι' ἀνανέωσι; Καὶ τώρα, στοὺς καιροὺς μας, δὲν εἶναι ἀνοι-

χτή, για να πῶ ἔτσι, σὰ σχήματα τοῦ πρωτοποριακοῦ κινήματος τῆς Νέας Τέχνης, ὅσο, για παράδειγμα, ἡ Ἀναγέννηση εἶναι κλειστή σ' αὐτά;

Πραγματικά, θὰ δοῦμε μιὰ μύχια συγγένεια ἀρχῶν ἀνάμεσα σὰ κυβικὰ σχήματα τῆς αἰγαιοπελαγικῆς μας ἀρχιτεκτονικῆς κι ἐκεῖνα τῆς Νέας Τέχνης. Ὅμοια πάλι ὑπάρχει μιὰ σχηματικὴ συνάφεια ἀνάμεσα σὰ λεπτὰ ὑποστυλώματα, ἐπιστύλια καὶ τοιχώματα τῆς σύγχρονης τέχνης, μὲ τὴν ξύλινη κατασκευὴ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ γενικὰ τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Μικρασίας.

Ἡ ἀνοικοδόμησι καὶ τὸ πνεῦμα τῆς παράδοσης, 1946.

Ὀδυσσέας Ἐλύτης

Συμβαίνει νὰ εἶμαι ὄχι συμπτωματικὰ μόνον ἀλλὰ καὶ ὀργανικὰ Ἕλληνας· ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι κατοικῶ τὸ ἴδιο ἀνάλλαχτον ὀμηρικὸ τοπίο καὶ ὅτι ἔχω στὸ αἷμα μου τὸν Πλάτωνα. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ μ' ἔκανε ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς νὰ καταδικάζω μέσα μου ὀλόκληρο τὸ συγκρότημα τῶν ἐκφραστικῶν τρόπων ποὺ ἡ Ἀναγέννηση κληροδότησε στὸν δυτικὸ μας πολιτισμό.

Τὰ μικρὰ ἔψιλον, 1951.

Νίκος Σβορώνος

Θεωρῶ τὴν πολιτισμικὴ συνέχεια τοῦ ἑλληνισμοῦ ὡς ἓνα δυναμικὸ φαινόμενο μὲ διαφορετικὰς φάσεις. Δὲν πιστεύω βέβαια στὴ φυλετικὴ συνέχεια. Δὲν κάνω ζωολογία, κάνω ἱστορία. Δὲν ξέρω τί εἶναι ἀνθρωπολογικὰ ἢ ἑλληνικὴ φυλὴ ἢ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἢ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος: εἶναι ἀνακατεμένα, ὅπως συμβαίνει μὲ ὅλους τοὺς ἱστορικοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου. Γιὰ τὸ ὅτι ὑπάρχει ὅμως, ἀπὸ παλιά, πολὺ παλιά, ἓνας ἑλληνικὸς λαὸς ποὺ ἔχει συνείδηση τῆς ἐνότητάς του καὶ τῆς διαφορᾶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς, καὶ ἔχει συνείδηση τῆς ἰδιαιτερότητάς του καὶ τῆς πολιτισμικῆς του συνέχειας, δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία.

Ἡ μέθοδος τῆς Ἱστορίας (συνέντευξη), 1988.

Γεώργιος Τυπάλδος-Ίακωβάτος

Ἐκτὸς τῆς θρησκείας δὲν ὑπάρχει ἐθνισμός... Καὶ ἐὰν ἤθελεν ἀφαιρεθῆ ὁ χαρακτήρ τῆς θρησκείας ἀπὸ τὴν ἐθνότητα τῶν Ἑλλήνων, ἄλλο δὲν βλέπω εἰμὴ Φράγκους, εἰμὴ Ἀλβανούς, εἰμὴ Βλάχους, εἰμὴ Ἀθιγγάνους καὶ Γύφτους, ὄχι ποτὲ Ἑλληνας.

*Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Συνελεύσεως, 1,
συνεδρία 38, 18.8.1864.*

Γιώργος Σεφέρης

Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς δὲ θὰ πεῖ κάτι ἀπομονωμένο, ξένο καὶ ἀβοήθητο ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη προσπάθεια ποὺ γίνε-
ται γύρω μας. Θὰ πεῖ πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ κρατήσουμε μὲ
κάθε τρόπο, νὰ κρατήσουμε ζωντανὲς καὶ ἀνοιχτὲς τὶς
ψυχές μας. Κι ἂν ἔχουμε ἀρκετὴ ζωντάνια (ἢ ἐπειδὴ θὰ
ἔχουμε ἀρκετὴ ζωντάνια) νὰ φροντίσουμε ν' ἀναπτύξουμε
ὅ,τι πολύτιμο διαφυλάχτηκε ἀπὸ τὶς περασμένες γενεές,
εἴτε χωρὶς νὰ τὸ φροντίσει κανένας, εἴτε μολονότι ὅλα τὰ
στοιχεῖα βάλθηκαν νὰ τὸ χαλάσουν καὶ δὲν τὸ κατάφεραν,
εἴτε γιατί βρέθηκαν ἄνθρωποι ποὺ πολέμησαν γι' αὐτό.
Αὐτὸ τὸ ἰδιαιτέρο στοιχεῖο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐνσαρκώνε-
ται κάθε τόσο σὲ διάφορες μορφές (ποὺ συμβαίνει νὰ εἶναι
καὶ ἀντίθετες, ἢ ἀντιφατικὲς) καὶ δὲν προσδιορίζεται. Τὸ
νιώθουμε ὥστόσο· ἔχει μιὰ δική του, ἄλλη γεύση, ὅπως ἡ
γεύση τοῦ σταφυλιοῦ ἔχει ἄλλο ρυθμὸ ἀπὸ τὴ γεύση τῆς
μπανάνας· ἀλλὰ δὲν ἔχει συνταγή.

Μέρες, Σεπτέμβρης 1941.